

Tahsin Yücel
İstanbul Üniversitesi

Karatepelinin biri on tane dam yapmış. Damın birinin başına çıkar, sayarmış, dokuz, iner sayarmış, on.

"Vay açık göz hırsız! Ben damın tepesine çıkana kadar çaldı, inene kadar yerine koydu," dermiş. Bir kere daha dokuz sayınca hırsız aramaya çıkmış. Yolda:

"Sırtı dam yüklü bir adam gördünüz mü? diye sormuş rastladığı birine. O da:

"Gördüm, az önce geçti," demiş.

Giderken giderken bir değirmene varmış. Girmiş içeri. Değirmenciye sırta dam yüklü hırsız sormuş. Değirmenci:

"Sen otur dinlen, demiş. O gâvur öyle çalar hep damları. Gececeği saati biliyorum. Sana haber veririm."

Değirmende bir de şapkalı papaz varmış. Bunlar yatıp uyumuşlar. Değirmenci papazın şapkasını Karatepeliye, bunun terliğini de papaza giydirmiş. Sonra Karatepeliyi uyandırmış:

"Damı çalan hırsız şimdi değirmenin önünden geçti. Kalk yetiş ardından," demiş.

Karatepeli yola düşer. Ay ışığı da arkadan vururmuş. Gölgesi önüne düşüp de başında şapkayı görünce, almış da eline demiş ki:

"Hay değirmenci! Beni uyandıracağına papazı uyandırmış." (Boratav 1992))

1.Giriş

İşte okuyanı ya da dinleyeni ister istemez güldüren, en azından gültümseten bir küçük öykü. Ne var ki, Japon haykuları kadar yalın ve açık olmasına karşın, içimizde aynı zamanda belli belirsiz bir sıkıntı yarattığı da bir gerçek. Biraz düşündünce, özünde hiç de gülünç olmayan bir şeye: oldukça ağır bir bunalıma, dolayısıyla bir mutsuzluğa güldüğümüzü anlarız. Sık sık başa gelir böyle bunalımlar, örneğin Sartre'ın ünlü filozof kahramanı Roquentin, arada bir, arkasında kendinden gizli bir şeyler çevrildiğinden kuşkulandır, "Zaman zaman, yüreğim çarpa çarpa, birden geriye dönüyordum", diye yazar: "Arkamda ne oluyordu? Belki bu iş arkamda başlayacak, ben dönünce de iş işten geçmiş olacaktı" (Sartre 1996:112). Ama Roquentin bir kez geriye dönüp de hiçbir şey olmadığını görünce bunalımı bir ölçüde üstünden atar. Öte yandan, gözlerini nesnelere diktiği sürece hiçbir şey olmayacağına inanır, elinden geldiğince kaldırımlara, evlere, sokak fenerlerine bakarak sorununu iyi kötü çözer. Karatepeli'nin bunalımıysa, anlatıcının kullandığı "geniş zaman"dan da belli olduğu gibi, sürekli bir bunalımdır, bayağı etkin ve üretken olduğu anlaşılan bir dönemden sonra, nerdeyse tüm yaşamını bu bunalım yönlendirmeye başlamıştır. Ev hırsızlığına, kendisine oynandığını düşündüğü bu olağanüstü oyuna hiçbir zaman doğrudan tanık olmamasına karşın, sonucunu somut

olarak, gözleriyle saptadığı, mantığıyla da doğruladığı için, gerçekliğinden hiç mi hiç kuşkusu yoktur. Bu arada, evlerden birinin çalınması kesintili ve yinelemeli, üstelik kendisinin dama çıkması koşuluna bağılyken, belli bir andan sonra kendisinin dama çıkmasına bağıly olan geçici eksikliği bir süreklilik olarak değerlendirmeye başlar. Gerçekte, sürekli olan eksiklik değil, eksiklik duygusunu yaratan işlemin yinelenimidir. Ama, görüldüğü kadarıyla, Karatepeli, bunalım içinde, sürekli yineler aynı işlemi: bir iner, bir çıkar. Söylemek bile fazla, damdan aşağıya indiği her seferde "çalınmış ev" yerine konulduğuna göre, en iyisi hiç dama çıkmadan oturup evleri beklemektir. Ama o, çelişkin bir biçimde, damdan indikten sonra, yani on evin onu da yerli yerindeyken düşer hırsızın ardına. Gene çelişkin bir biçimde, "açıkgöz hırsız"la birlikte, şimdi artık yerinde olduğu kuşku götürmeyen damı da aramaya çıkar.

Ne olursa olsun, bu da bir anlatı izlemi başlangıcıdır; bu izlem de Propp'un her anlatının çıkış noktasını oluşturduğunu söylediği bir "eksiklik"le başlar, dolayısıyla eksikliğin giderilmesine yönelir. Hemen saptarız bunu. Ama giderilmesine çalışılan eksiklik nedir? Karatepeli'ye yanılması konusunda ışık tutacak gerçek mi? Ev mi? Evi çaldığı düşünülen hırsız mı? Hem dam, hem de "sırtı dam yüklü" adam mı? Bundan sonrası için tasarladığı izleneye ne olabilir? Hırsız bulduğunda "dam"ını geri almakla mı yetinecektir? Yoksa onunla boy ölçüşüp yaptıklarının acısını çıkarmayı mı düşünmektedir? Yoksa yalnızca onu görüp merakını gidermeyi mi? Bilinmez.

Ama bu kadarı bile bu küçük öykü üzerinde ayrıntılı bir çözümleme çabasına girişmeye değer.

2. Sayım

Herhangi bir anlatının olabildiğince ayrıntılı bir çözümlemesini yapabilmek için, girişilebilecek ilk işlemin bu anlatıyı daha küçük birimlere bölmek, bir başka deyişle, onu birtakım kesitlere ayırmak olduğu söylenebilir. En azından, ünlü *Maupassant* 'ında Greimas böyle yapar: örneğin, biçim düzleminde, "ama", "oysa", "bu arada" gibi oluntuların gelişiminde bir ayrışım, bir kopma ya da bir yön değişimi belirten bağlaçlardan yararlanarak, içerik düzleminde, *uzamsal* (burası/orası), *süremsel* (önce/sonra), *kişisel* ya da *eyleyensel* (ben/o), *duyumsal* (esenlik/esenliksizlik) ayrışimleri göz önüne alarak *Maupassant*'ın "Deux amis" 'sini on iki bölüme ayırır. Elimizdeki öykü de, ne denli kısa olursa olsun, benzer ölçütler kullanılarak birtakım alt bölüm ya da kesitlere ayrılabilir. Örneğin Karatepeli'nin serüveninin çıkış noktasını oluşturan

"Karatepelinin biri on tane dam yapmış. Damın birinin başına çıkar, sayarmış, dokuz, iner sayarmış, on.

"Vay açıkgöz hırsız! Ben damın tepesine çıkana kadar çaldı, inene kadar

yerine koydu," dermiş."

sözcelerini öykünün birinci kesiti olarak değerlendirebiliriz.

Görüldüğü gibi, bu kesitte okur ya da dinleyici çok az şeyle yetinmek durumundadır: nerdeyse her türlü anlatıda temel öğeleri oluşturan uzam, sürem ve kişi (ya da kişiler) konusunda nerdeyse hiçbir kesin bilgi verilmez kendisine, öykü tam olarak yerli yerine oturtulamaz böylece. Örneğin sürem düzleminde, dönem, yıl, mevsim, ay, gün konusunda en ufak bir bilgimiz yoktur. Olsa olsa, o da kendi deneyimlerimize dayanarak, Karatepli'nin evlerini gündüz yaptığını ve gündüz saydığını söyleyebiliriz. Ama günün hangi saatinde, sabah mı, akşam mı? Gene hiçbir şey bilmeyiz. Ancak, üst üste yinelenen "sayarmış" eylemi hem olayı belirsiz de olsa bir "geçmiş"e yerleştirir, hem de bu geçmişte sık sık yinlendiğini ortaya koyar.

Öte yandan, "Karatepelinin biri" sözcükleri hem bir "uzam"ın, hem de "kişi"nin varlığını kesinler: öykünün yer aldığı yapıtta Boratav'ın verdiği açıklamayı bilmeyenlerin inceleminde bile, Karatepe küçük bir yerleşim yeri, bir köy çağrışımı yapar. "Karatepelinin biri"yse, her şeyden önce, adıyla anılmaya değmeyen, kendisini benzerlerinden ayıran hiçbir özelliği bulunmayan bir kişi karşısında bulunduğumuzu sezdirir. Dahası, ona karşı belirli bir horgörüye yöneltir bizi: Karatepelinin biri: köylünün biri. Şu var ki, deyim bize daha çok horgörü esinlerken, durum daha önlemlili olmaya çağırır: Karatepli'nin en belirleyici özelliği, birbiri ardından on ev yapmış olmasıdır. Öyleyse, örneğin "Neden on ev? Hem de köylük yerde?" sorusu bizi gene ilk izlenime getirme tehlikesini içerse bile, bu adamın belirli bir beceri ve belirli bir birikimle donanmış olduğunu benimsememiz gerekir.

Bu da bizi söylenenlerin yanında sezdirilenleri, betimlerin yanında edimleri de göz önüne almaya, dolayısıyla söylenenin "ötesi"ni de araştırmaya yöneltir. Böylece, Karatepli'nin durumunu sonraki kesitleri de gözden uzak tutmadan, öykünün uzamını

kapsayan uzam (kır) / kapsanan uzam (köy)

biçiminde belirledikten sonra ele alacak olursak, "açmaz"ının öncelikle bir uzam sorunu olduğunu söyleyebiliriz: içinden çıkamadığı çelişki, "dam" ile "yer" in ya da, daha genel bir deyimle, "yukarı" ile "aşağı"nın çelişkisidir. Aşağıda, başlıca "değer nesnesi" olduğu anlaşılan "on dam"la bağlaşım durumundadır; yukarıdaysa, aynı değer nesnesinin bir bölümüyle (bir "dam"la) ayrışım durumunda:

aşağı (varlık)	Ö	N (Dam)
-----	≈	-----
yukarı (yokluk)	Ö	N (Dam)

Burada, tutumunun açıktan açığa saçma görünmesine karşın (damına çıktığı evi saymaz), gerek aşağıda, gerek yukarıda, evlerini sayma konusundaki özeni gerçekten "hayranlık verici"dir. Yaptığı Şey bir tutarlılık ve süreklilik gereksiniminden kaynaklanır (doğru sayının sürekliliğine ya da, bir başka deyişle, aşağıda olduğu gibi yukarıda da doğru sayıya ulaşmayı amaçlar), ama nerdeyse tüm yaşamını almaşık biçimde uzayıp giden bir esenlikler ve esensizlikler zincirine dnstrr. Öyle ya, açıkça söylenmese de sezeriz: Karatepeli yukarıya çıkar, evlerinden birinin eksik olduğunu saptayıp üzülür; aşağıya iner, evlerinin tümünün yerinde olduğunu saptayıp rahatlar; ama kısacık bir süre içinde gerçekleşen bu durum değişimi fazla Őařırtıcıdır, Karatepeli'yi deneyini bir kez daha baştan almaya yöneltir. Devinim hep aynı biçimde yinelenip durur böylece:

aşağı	≈	varlık	≈	tümlük	≈	esenlik
yukarı	≈	yokluk	≈	eksiklik	≈	esenliksizlik

Okurun ya da dinleyicinin hemen seziverdiği düşüncesizlik ya da dikkatsizlik ne denli önemli olursa olsun, burada söylem öznesinin söyleminin biçemiyle sezdirdiği yineleme ("Damın birinin başına çıkar, sayarmış, dokuz, iner sayarmış, on"), duyumsal bir durumu gösterdiği lde, nerdeyse düşünsel bir çabaya da tanıklık eder. Gerçekten de, öyle görünür ki, Karatepeli'nin fazlasıyla anlamsız ve gülünç görünen iniş ıkışları kmsenmeyecek bir "deneme" nin evreleridir: edimlerini durmamacasına yineleyerek (ıkma → sayma; inme → sayma), önyargıdan uzak bir biçimde, görünenden ötesine ulaşarak aksaklığı ortaya çıkarmaya çabalar. Hatta, bu durumda bir değer nesnesinden szedilebilirse, bu değer nesnesi artık "ev" ya da "evlerin sayısının tamam olması" değil, "evlerin sayısının eksilip artmasına ilişkin gerçek"tir. Bu bakımdan, belirli bir noktadan sonra, Karatepeli'nin bunalımı (ya da esenliksizliği) bir süreklilik biçiminde yaşadığı, daha açık bir deyişle, aşağı tümlük ve esenliğin yeriye, eksiklik ve esensizliği yukarıda olduğu gibi burada da duymaya başladığı söylenebilir.

Ama, "Vay açıkgöz hırsız! Ben damın tepesine çıkana kadar çaldı, inene kadar yerine koydu" saptaması kesin bir durum değişimi getirir anlatıma, yeni oldukları kadar da önemli öğeler katar: Şimdi Karatepeli hem eksikliğin nedenini bulduğunu sanmaktadır, hem de karşı konulup yenilgiye uğratılması, en azından oralardan uzaklaştırılarak eylemine engel olunması gereken bir düşman: bir karşı-özne vardır karşısında. Buna karşılık, "Vay açıkgöz hırsız!" nlemi yumuşaklığıyla Şaşırtır insanı: Karatepeli, suçlayacak yerde, niteler ve betimler; hatta "açıkgöz" nitelemesi varla yok arası bir hayranlık belirtisi olarak değerlendirilebilir. alınan ev o aşağıya indikten sonra yerine konulduğuna, bu alınıp yerine konulma işlemi sırasında herhangi bir zarara da uğramadığına göre, gereğinden fazla üzülmesi de yersizdir belki. Belki çok daha derin bir nedenden de sözedilebilir: saptaması ne

olursa olsun, yaptığı evler arasında yapayalnız olduğu anlaşıldığına, ortada hırsız görülmediğine, çalındığını sandığı evi de, tıpkı çalındığı anda kendisiyle özdeşleştirdiği gibi, hırsızla birleştirdiğine göre, *hırsızın kendisi olması*.

Ne olursa olsun, bir hırsızın varlığını saptamış olmanın Karatepeli'ye bunalımını bir ölçüde dağıtıp ona belirli bir rahatlama getirdiği de, arama nesnesini değiştirdiği de kuşku götürmez: bundan böyle izlencesi başka bir izlencedir: daha önce kendisi dama çıktıkça ev sayısının eksilmesinin nedenini ararken, bundan böyle eksilmeye neden olan kişiyi, açık göz hırsızın kendisini arayacaktır. Şu var ki, açık göz hırsız "dam"larının arasında ya da çevresinde arayacak yerde, uzaklarda aramaya kalkması biraz şaşırtır insanı, ama, ayırımında bile olmadan, gerçekte kendisini aradığına ilişkin sezgimizi daha bir güçlendirir.

3. Arayış

Bir kere daha dokuz sayınca hırsız aramaya çıkmış. Yolda:

"Sırtı dam yüklü bir adam gördünüz mü?" diye sormuş rastladığı birine. O da:

"Gördüm, az önce geçti," demiş.

Ama, ne denli şaşırsak şaşıralım, anlatımın bu dönemecinde, bayağı belirleyici durum değişimleri çıkar karşımıza. Bir kez, *geniş zaman* kullanımından sınırlı *geçmiş zaman* kullanımına geçilmesi edimlerin birer yineleme olmaktan çıkarak tekilleşmesinin, dolayısıyla yeni serüvenin belirtisidir. İkincisi, dam sayısı bir kez daha dokuz çıkınca, hırsız düşüncesinin benimsenmesinden sonra, değişik bir izlencenin: uzam içinde bir arayışın başlaması, dolayısıyla bir uzam değişiminin gerçekleşmesidir: Karatepeli köyden çıkıp yola düşer, kıra açılır, yani *kapsanan uzamdan kapsayan uzama* geçer. Burada ilk kez bir başka "eyleyen"le karşılaşır; biz de, anlatımın başından beri ilk kez, kendisinden başka biriyle dilsel bir iletişime girdiğini görürüz: "Sırtı dam yüklü bir adam gördünüz mü?"

Kolaylıkla benimsenebileceği gibi, burada Karatepeli "sırtı dam yüklü bir adam" sözüyle hem belli bir imgelem çabasını, hem de imgelemenin yeterince gelişmediğini ortaya koyar: sırtında dam taşıyan adam imgesi mantıklı bir adamın gerçekle çakıştırabileceği bir imge değildir, ama o imgesinin oransızlığını usuna bile getirmediği gibi, yolda rastlanan adam da onun aykırı sorusu karşısında hiç mi hiç şaşırmaz; tam tersine, "Gördüm, az önce geçti", demekle, hem Karatepeli'yi imgeleminde doğrular, hem de, varsayımsal hırsızla birlikte, onu belli bir zamanın ve belli bir uzamın içine yerleştirir. Kendisi de aynı türden bir adamdır da ondan mı? Yoksa işin içinde başka bir neden mi aramak gerekir? Bu konuda da hiçbir bilgi verilmez bize. Ama, soruyu hiç duralamadan yanıtlamasından anlarız: büyük bir olasılıkla, Karatepe'yi ve Karatepeliler'i de, bizim on dam yapmış kahramanımızı da tanır, tüm hemşerileri gibi biraz "uçuk" olduğunu bilir; belki son günlerde

boğuştuğu sorunun da ayırımıdadır. Ne olursa olsun, saptamasında (ya da yanılışında, hepsi aynı kapaıya çıkar) kesinlikle destekler onu.

Böylece, kendi saptamasını doğrulayan bir yanıt aldığına göre, Karatepeli kendi izlencesi üzerinde yer alan, daha açık bir deyişle, kendisine *yardımcı* olan bir eyleyen olarak görür adamı. Bu nedenle, bundan böyle, arayışını daha güvenli, dolayısıyla esenlikli bir biçimde sürdürmesi beklenebilir. Uzam bile değişir bundan sonra: yabancı bir uzam olduğuna göre, daha korkulu olması gerekirken, belki de sorununu çözmek üzere olduğu, dost bir uzam niteliğine bürünür.

Ne var ki, olup bitenlere yolda rastlanan adamın kendi açısından bakacak olursak, Karatepeli'nin algıladığına kessenlikle ters düşen bir durumla karşılaşıyoruz. Öyle ya, var olmadığını daha baştan bildiğimiz bir adamı gerçekte görünmesine olanak bulunmayan bir durumda (sırtında bir ev taşırken) gördüğünü kesinlediğine göre, önümüze serilen evren bir masal evreni değilse ya da bu adam Karatepeli'nin kendisinden de uçuk değilse, onu yanlış inancında doğrulamakla açıktan açığa yalan söyler, dolayısıyla, bilinçli bir şekilde, karşıındakini yanılışmasında destekleyerek daha da içinden çıkılmaz bir duruma düşürür; bir başka deyişle, yanılışmaya son verecek yerde, sürmesine katkıda bulunur. Bu bakımdan, Karatepeli kendisini yardımcı diye algıırken, o gerçekte bir *engelleyci* işlevi yüklenmiştir. Ama bilinçli davranışı edimini daha da ağırlaştırır. Zavallı Karatepeli'yi kendi sanısında doğrularken aldatır.

Bu da burada yolcunun bir *eyletim* işlevine başvurduğunu gösterir. Aldatıcı bir *bildirme* görüşü altında bir *kandırma* edimini gerçekleştirerek göründüğü kadarıyla saçma bir arayışı aynı biçimde sürdürmesini sağlar. Neden yapar bunu? Büyük bir olasılıkla eğlenmek, Karatepeli'nin arayışlarını çevresinde anlatarak gülmek için. Yorum bu olunca, onun da bir izlencesi, daha doğrusu bir karşı-izlencesi bulunduğunu ve karşı-özne olarak nitelendiğini söylemek yanlış olmaz. Ama, anlatımın burasında, Karatepeli'yi aldatma yolunu gerçeği en sonunda görmesine yardımcı olmak için seçtiği, bu nedenle bir *yardımcı*, hatta bir *gönderici* işlevini yüklediği de söylenebilir.

Doğrusu, aynı şey yolculuğun daha ileri bir evresinde, değirmende de gerçekteşir gibi olur.

4. Değirmen

Giderken giderken bir değirmene varmış. Girmiş içeri. Değirmenciye sırtında dam yüklü hırsız sormuş. Değirmenci:

"Sen otur dinlen, demiş. O gâvur öyle çalar hep damları. Gececeği saati biliyorum. Sana haber veririm."

Burada da izlencenin aynı doğrultuda sürdürdüğünü görüyoruz. Ama tüm açılardan aynı izlençe içinde bulunduğumuzu kesinlemek de zordur. Birçok yeni öğe bize başka bir kesitte bulunduğumuzu gösterir. Örneğin "Giderken giderken"

sözü hem zamanın ilerlediğini, hem de (hep “kapsanan uzam”da bulunulmakla birlikte) uzamın değiştiğini gösterir. “Bir değirmene varmış, girmiş içeri” sözleri daha da belirgin bir uzam değişimini, hep kapsayan uzam içinde, dışarıdan içeriye geçişi belirler. Öte yandan, Karatepli’nin inancı “giderken giderken” daha bir sağlamlaşmış görünür: “sırtı dam yüklü *bir* adam”ı sormaz artık, “sırtında dam yüklü *hırsız*”ı sorar. Aynı biçimde, işlevi yolcununkiyle kesişir görünmekle birlikte, değirmenci de yeni bir eyleyendir. Üstelik, onun tutumu yolcununkinden bayağı farklıdır: yolcu gibi “yansız” diyebileceğimiz bir biçimde karşılamaz Karatepli’yi. “Sen otur dinlen” sözleri belli bir ilginin, sevecenliğin, konukseverliğin, belki de *kökü eskilere uzanan bir tanışıklığın belirtisi gibi görünür.*

“O gâvur öyle çalar hep damları” sözüyle, içerdiği alay payını şimdiden kestirsek bile, bir bilgilendirmeden çok, bir yargılama ve katımdır. Hem varsayılan hırsıza ilişkin olumsuz (biraz da alaycı) bir yargı (“O gâvur”), hem deneyime dayalı bir bilgi iletimi ve yakınlık belirtisi (“O gâvur hep...”), hem de Karatepli’nin sanısını doğrulayan bir kesinlemedir. “Geçecekçi saati biliyorum” sözü bu kesinlemeyi büsbütün güçlendirir. “Sana haber veririm” sözüyle, değirmenciye Karatepli’nin gözünde kesinlikle bir “yardımcı” olarak belirler. Böylece, şimdilik hırsız yakalaması kesin olmasa bile, Karatepli, içeride, yer düzeyinde, kısacası dost bir ortamda, güven ve esenlik içindedir. Ancak, değirmencinin konumu özünde tıpkı yolcunun konumuna benzer: eğlenmek amacıyla konuğunu oyaladığına göre, ister istemez karşı-özne, en azından “engelleyci” olarak tanımlanır. Bu bakımdan, Karatepli’nin, güveni gelip rahatlatırken, yanılışına her dakika biraz daha gömüldüğünü söylemek bile gerekmez: her dakika biraz daha uzak düşer izlencesine. Buna karşılık, değirmenci kendi izlencesini gerçekleştirmek için daha ustalıklı ve daha ayrıntılı bir *eyletim* işlemine başvurur: sözcüğün her iki anlamıyla da Karatepli’yi uyutur.

5. Gece

“Değirmende bir de şapkallı papaz varmış. Bunlar yatıp uyumuşlar.”

Öykünün bu evresi belki de en durgun, en devinimsiz evresidir. Öyle ki, herhangi bir izlençe içermediği bile söylenebilir. İçerse de bu izlençe bir önceki izlencenin nerdeyse tıpkısıdır. Gene de

- a) papazın varlığının belirtilmesi,
- b) gündüzden geceye, uyanıklıktan uykuya geçiş,
- c) öznenin uykuya yatarak izlencesini gerçekleştirmesine bir süre ara vermesi, böylece eskisinden de edilgen ve zayıf bir duruma düşmesi oldukça önemli durum değişimleridir.

Karatepli değirmenin içinde kendini “o gâvur”dan sözedildiği sıradaki kadar esenlikli duysa bile, bir yandan gece (karanlık), bir yandan uyku (bir tür yokluğa

gömölme) ondan olmasa da bizde bir tür esenliksizlik izlenimi yaratır. Daha da önemlisi, değirmencinin “O *gâvur* öyle çalar hep damları”, demesinden sonra, değirmende genellikle aynı sözcükle nitelenen birinin: “şapkalı papaz”ın varlığı bizde bu esensizlik izlenimini daha da güçlendirir. Denilebilir ki, Karatepeli tümüyle değirmencinin dostu sandığı karşıtının elindedir artık, onun istediği biçimde “oynayabileceği” bir nesne olup çıkmıştır. Kendisi uyurken, adamın izlencesini daha önce yaptığı gibi bir eyletimle (yani onun katılımını da sağlayarak) değil de doğrudan doğruya bir edimle (şapkalı değiştirerek) gerçekleştirmesi de bunu doğrular.

Gecenin ortusunda, değirmenci Karatepeli’yi uyandırdığı zaman, sonuçlandırıcı deneyin eşiğindedir:

Değirmenci papazın şapkasını Karatepeliye, bunun terliğini de papaza giydirmiş. Sonra Karatepeliyi uyandırmış:

“Damı çalan hırsız şimdi değirmenin önünden geçti. Kalk yetiş ardından,” demiş.

Kurnaz değirmenci sözlerinin hiçbir kuşkuya yol açmadan izleneceğini bilir: varsayımsal karşıtının varlığını belki de hiçbir zaman bu denli somut, bu denli yakın bulmamış olan Karatepeli sevinçle koşacaktır. Bir öznenin bir karşı-özneyi böylesine kolay bir biçimde kendi izlencesine katması ender görülen bir şeydir. Ama bu kolaylık aynı zamanda Karatepeli’nin durumuna da ışık tutar. Ne olursa olsun, her şey, başdöndürücü bir hızla, değirmencinin belirlediği sonuca doğru yol alır.

6. Sonuç

Karatepeli yola düşer. Ay ışığı da arkadan vurmuş. Gölgesi önüne düşüp de başında şapkeyi görünce, almış da eline demiş ki:

“Hay değirmenci! Beni uyandıracığına papazı uyandırmış.”

Burada, Karatepeli’nin uyku molasının ardından “yola düşmesi” yeni bir uzam ve ortam değişimidir: hem artık içeride değil, dışarıdadır, hem de yakından uzağa doğru ilerlemektedir. Daha önce hiç sözü edilmemiş ay ışığıysa, uzamsal olduğu kadar da zamansal bir değişimin gerçekleşimine tanıklık eder. Ama en büyük değişim edim düzleminde görülür.

İlk bakışta, edim öznesi gene Karatepeli’dir, ama, kendi izlencesini gerçekleştirdiğini sanırken, değirmencinin izlencesini gerçekleştirdiği de açıktır. Karatepeli’ye gösterdiği konukseverliği, onu değirmende uyutmasının ve söylediği yalanın gerçek nedenleri de kesinlikle anlaşılır burada: şapkalı değiştirmek ve konuğunu uyandırmak için ayın gökyüzünde belirli bir konuma gelmesini

beklemek. İzlenesi en kusursuz biçimde böyle gerçekleşir: Karatepli, “Hay değirmenci! Beni uyandıracığına papazı uyandırmış”, diyerek *aldatan*’ı *aldanan* olarak algıladığını ortaya koyduğu zaman, kendi izlenesini noktalamış, bir bakıma, anlatı çözümlerinde *onurlandırıcı deneyim* dediğimiz şeyi de gerçekleştirmiş olur. Konuya Karatepli açısından bakarsak, benzer bir izlencenin küçük değişikliklerle yinelenmesi söz konusuymuş gibi görülür:

Dışarı	≈	uzak	≈	gece	≈	yanılgı
İçeri		yakın		gündüz		gerçek

Ancak, birtakım değişiklikler de yok değildir. İçeriyle dışarı karşıtlığının fazla önemi yoktur: bir kez kendi dar çevresinden çıktıktan sonra, dışarıda olduğu gibi içeride de aldanır Karatepli, ay yukarıdan her şeyi olduğu gibi aydınlatığına göre, gece/gündüz ayrımı da o denli belirleyici değildir. Öte yandan, dam hırsızını aramaya başlamasından, yani kendi alışılmış ortamından çıkmasından bu yana olduğu gibi, yukarı/aşağı karşıtlığının bu noktada da geçerliliğini yitirdiği söylenebilir bile, burada kendisini en büyük ve en soyut yanılgıya yönelten şeyin arkadan ve ister istemez yukarıdan vuran ay ışığı olduğu düşünülürse, anlatının başında saptadığımız bir gerçek: Karatepli’nin sorunlarının öncelikle yukarıyla ilişkilerinde başladığı bir kez daha söylenebilir. Ama, söylemek bile fazla, burada *Karatepli’nin sorunu çok daha keskin, çok daha çarpıcı ve, kendisi hâlâ ayırımında* olmamakla birlikte, çok daha acılı bir biçimde çıkar ortaya: başlangıçta onuncu evi kendisiyle özdeşleştirdiği için yok sanmaktaydı; şimdi, burada, kendini şapkayla (dolayısıyla papazla) özdeşleştirdiği için yok sanır. Böylece, kahramanımız, yalnızca kendi ortamından, evlerinden, köyünden değil, kendi kendinden, kendi kişiliğinden de en uzak noktaya gelmiştir. Bunu da, bir kez daha, anlatımın başında da saptadığımız gibi, varlığı görüntüye, hem de yalnız o anda, kendi gözlerimizle gördüğümüz görüntüye indirgeyerek yapar. Bunun sonucu olarak, kendi gölgesinde papazı görür, gölgeyi kendisiyle özdeşleştirerek şapkayı eline alır. Ama, gördüğümüz gibi, gerçek olarak saptadığı her şey gerçekten biraz daha uzaklaştırır onu. Buradaysa, uzaklaşmanın son noktasında, yani kendini başkasıyla özdeşleştirdiği anda, tam anlamıyla gerçekten koparken, bize, öyküsünü izleyenlere, kendi temel gerçeğini, ayırımına varamadığı, görünüşe göre hiçbir zaman da varamayacağı ana sorununu gösterir: varlığı, anlığı ve dünyası yalnızca gördüğü ve duyduğuyla sınırlıdır: on ev saydıysa on ev vardır onun için; dokuz ev saydıysa, dokuz; yolda rastlanan adam dam hırsızını gördüğünü söylediye, görmüştür; herhangi bir adam, hatta kendisi, başına papaz şapkası giymişse, papazdır. Bu da, tüm öykünün gösterdiği gibi, Karatepli’nin “bura”ya ve “şimdi”ye çakılı yaşamasından, başka yeri, başka zamanı bilmemesinden, bunun sonucu olarak da “burası” ve “şimdi”yle başka yerler ve başka zamanlar arasında bağıntı kuramamasından kaynaklanır. Burada ve şimdide bir dalgalanma oldu mu, buraya

ve şimdiye bir başka yer, bir başka zaman sürtünür gibi oldu mu tüm denge bozulur: hesap damda (yukarıda), kimlik yolda (dışarıda ve yukarıdan vuran ışık altında) şaşırılır: "ben" dediği yalnızca bir gölge, bir görüntüdür artık, hem de aldatıcı bir görüntü.

Böylece, kesinlikle ortaya serilir her şey: Karatepeli'nin temel eksiği "ben"dir, "benlik"tir, kişinin sürekliliğini, tmlğn sağlayan tünel kimlik ya da i varlıktır. Bu nedenle, görünüşle sınırlı bir bedensel varlıkla çıkar hep karşımıza:

tünel varlık $\approx$ *zaman* $\approx$ *gerçek* $\approx$ *derinlik* $\approx$ *süreklilik* $\approx$ *serüven*
bedensel varlık $\approx$ *uzam* $\approx$ *görünüş* $\approx$ *yüzeysellik* $\approx$ *süreksizlik* $\approx$ *yineleme*

Denilebilir ki, yalnızca bedensel varlığıyla, yalnızca uzam içinde yer alan, tek boyutlu bir öznedir Karatepeli. Bu nedenle, ne sürekliliği tanır, ne gelişimi: dama çıkar, damla özdeşleşir, şapkayı giyer, papazla, yaşamı sürekli bir yinelemedir. Böylece, öyküsünün başında nasıl bulduysak, sonunda da öyle buluruz onu. Olsa olsa, "Hay değirmenci! Beni uyandıracadına papazı uyandırmış", dediği zaman, durumunun bizim için iyice kesinlik kazandığı, bunun sonucu olarak da izlencesinin bir sonu olamayacağı, ancak yeniden başlayabileceği söylenebilir: gerçeği hiçbir zaman bulamayacaktır. Ya diktiği on koca dam? On koca dam, daha öykünün başında gördüğümüz gibi, burası ile şimdinin yinelenmesinden, oğaltılabildiğince çoğaltılıp berkitilebildiğince berkitilmesinden başka bir şey değildir: Karatepeli de, daha niceleri gibi, çok yaygın olduğu anlaşılan bir içgüdüyle, kimliğini iyelik üstüne kurar: gereksinimi bulunsun bulunmasın, dam üstüne dam diker. Ne var ki, iyelik üzerine ancak böyle derinlikten yoksun, böyle görüntüye indirgenmiş bir kimlik kurulabilir. Bu nedenle, izlencesinin kesin bir sonu olamaz. Ama, söylemek bile fazla, Karatepeli'nin kendi izlencesinin sonu bulunmaması, içinde yer aldığı anlatının da havada kalmasını gerektirmez: anlatı her açıdan ulaşır sonucuna. Tıpkı değirmencinin izlencesi gibi.

Ama izlencenin sonuca ulaşması ille de ussal olmasını gerektirmez.

Kaynakça

Boratav, P. N. (1992). *Az gittik uz gittik*. İstanbul: Adam Yayınları.

Sartre, J.-P. (1966). *La Nause*. Paris: Gallimard, Livre de poche.